DET RUSSISKE SOCIAL-DEMOKRATI 1987-1995

Af Aksel Vladimir Carlsen

Under perestrojkaen genopstod socialdemokratismen i Rusland. I denne artikel følges de svære fødselsveer og de mange små gruppers forsøg på at vinde fodfæste i kamp mod både den gamle kommunisme og de nye liberalisme.

Den politiske pluralisme der eksisterer i Rusland siden perestrojkaens start er ofte blevet reduceret til begrebs-parene: "demokrater" contra "rød-brune", "reformtilhængere" contra "reformmodstandere". Virkeligheden har dog flere gange gjort sådanne forenklede betragtninger til skamme. Sidst - da 43 partier og valgforbund - fra kommunister til liberale og fascister - deltog i det valg til statsdumaen d. 17. december 1995, som på længere sigt må ses som et skridt i retning af en nødvendig interessestrukturering.

Mindst 8 af de 43 aktører stillede op med programmer, som placerer dem i en socialreformistisk/ centrum-venstre niche. At valget ikke gav dem noget politisk gennembrud kan naturligvis tages som bevis for at denne idepolitiske strømning overhovedet ingen fremtid har i Rusland. Ikke desto mindre opnåede de ved valget tilsammen over 14% stemmer, hvilket både er mere end hvad de 6 liberale partier fik tilsammen og mere end hvad Vladimir Sjirinovskijs højrepopulistiske parti fik. Derfor er det måske ikke helt hen i vejret, når den russiske politolog Vladimir Mironov dagen før valget erklærede, at socialdemokratismen faktisk har en fremtid i Rusland.[1] At socialdemokratismen selv under et ufuldendt regimeskifte har et socialt potentiale fremgår af meningsmålinger fra det russiske VCIOM-institut. De har i perioden marts 1993 - maj 1995 fastslået en faldende støtte til Jeltsin-regimet og til de såkaldte reformer samt en stigende social polarisering. Samtidig er der en vedvarende lav vilje til protestmanifestationer.[2] Ønsket om stabilitet, fred og tryghed er overvejende.

Ved begreberne socialdemokratisme/socialreformisme (som her vil blive anvendt som synonymer) forstås den særlige enhed mellem ideologi og politik der er omfattet af en subkultur der på grundlag af samfundskonsensus satser på vækst og reformer til gavn for arbejderklassen. En sådan konsensussøgende holdning eksisterer ikke blot i det postsovjetiske Rusland, men gjorde det også i perestrojkaens Sovjet - blandt kritiske "uformelle grupper",

blandt SUKPs interne opposition og blev artikuleret af Mikhail Gorbatjov ved en række lejligheder i 1990-91.[3]

5 år efter ophævelsen af det sovjetiske etpartisystem og 4 år efter ophævelsen af Sovjetunionen er det for tidligt at tale om noget rodfæstet russisk socialdemokratisk parti. Fem partier bærer denne betegnelse og endnu flere placerer sig i den "centrum-venstre" niche, hvor socialdemokratismen hører til. Den iøjefaldende kløft mellem de socialreformistiske formationers potentiel og deres svage reelle gennemslagskraft rejser dog mange spørgsmål.

Denne artikel følger udviklingen af to strømninger i russisk socialreformisme indenfor de seneste 6-7 år. Den ene med afsæt i "uformelle" grupper, den anden - i de kredse i SUKP der stod for en socialismefornyelse. Først skildres den historiske udvikling med vægt på aktørernes politiske placering og forhold til alliancer. Herunder vil følgende periodeopdeling blive anvendt:

1/ perestrojka - frem til kuppet i august 1991;
2/ perioden med dobbeltmagt indtil Boris Jeltsins statskup i september 1993 og vedtagelse af ny forfatning i december 1993;
3/ Rusland under Jeltsins autoritære styre i 1993-1995.

Afslutningsvis gives en kort præsentation af to faktorer der er vigtige for partier og bevægelsers konstituering: deres sociale basis og ideologi.

Perestrojka

Fra "uformelle grupper" til SDPR[4]

Trods mensjevikkernes fallit i 1917 har der dog lige siden eksisteret russiske socialdemokrater. Ganske vist kun i exil, hvor de var tilknyttet Socialistisk Internationale, men uden at have indflydelse i Sovjet.

I perioden efter Stalin fulgte såvel akademiske kredse, som partiledelsen i Sovjet opmærksomt udviklingen i den internationale socialdemokratiske bevægelse. Udover diverse officielle markeringer blev det især Anatolij Tjernjajevs pjece om socialreformismen fra 1964, der markerede en bevægelse bort fra forræderitesen.[5] Senere gennemførte forskerteams ved en række akademiske institutter i Moskva omfattende politologiske analyser af vestlig socialdemokratisme. En særlig omfattende publikations- og oversættelsesproduktion er forbundet med den tdl. Izvestija-journalist, dr. hist. Boris Orlov (formand for SDPR i 1992). Som afdelingsleder ved det akademiske Institut for samfundsinformation stod han siden 1970' erne for udgivelsen af over 100 titler oversættelser og referater af vestlige socialdemokratiske publiktioner. Hvad angår anvendelse af disse ideer i den sovjetiske virkelighed så var der i et par storbyer en begrænset samizdat-virksomhed, hvor der bl.a. i Moskva siden 1976 blev udgivet venstresocialistiske og socialdemokratiske blade (Varianty, Levaja politika, Sotsialism i budusjeje). I april 1982 blev en gruppe unge Moskvaintellektuelle fra denne kreds (A.Fadin, B.Kagarlitskij, P.Kudjukin o.a.) arresteret for antisovjetisk propaganda og først løsladt 13 måneder senere.

Siden Gorbatjov kom til magten blev der friere rammer for kritisk samfundsdebat og med tiden blev det klart at selve perestrojkainitiativet nødvendigvis måtte baseres på et levende civilsamfund. Men det var først fra dannelsen i 1987 af "uformelle" debatklubber og miljøbevægelser i Moskva og Leningrads akademiske miljø (Demokratisk perestrojka, Perestrojka-88, Folkelig aktion o.a) samt Sajudisbevægelsen i Litauen man egentlig kan tale om virksomme fora for alternativ tænkning.

En af Moskvaklubbernes ledere var den 26 årige geograf Oleg Rumjantsev der under studieophold i Ungarn var blevet inspireret af det pulserende politiske debatmiljø. Noget af samme stemning opstod i disse perestrojkaklubber. Her foregik en alsidig debat om socialisme-modeller, bureaukrati og magt, blandingsøkonomi m.m. Selvom ikke alle klubdeltagere var medlemmer af SUKP, forbandt man længe demokratiseringen med de initiativer der kom fra selve partiet. Således betragtede de lige som mange sovjetborgere især forberedelsen til SUKPs 19.partikonference med stor forventning og sendte proklamationer og ma-

nifester til dens delegerede med argumenter til fordel for en demokratisk socialisme.

I juni 1988 var Rumjantsev blandt medstifterne af Moskvas folkefront (MNF) som forud for valget til Folkekongressen i foråret 1989 deltog i agitation for alternative kandidater. Betydningen af dette valg, som var en milepæl i Sovjets historie,[6] undervurderes af mange vestlige historikere. Valget medførte at nye markante personligheder (såvel kommunister, som partiløse) blev parlamentsmedlemmer og hvis taler hele nationen fulgte via direkte TV-reportager. Men vigtigst - at tusinder sovjetborgere (for en kort stud) fik selvtillid til at engagere sig i en søgen efter nye veje for samfundet.

Ved Folkekongressens første møder i Kreml i maj 1989 optrådte flere af de personer, der senere kom til at præge det russiske socialdemokrati. F.eks foreslog en ukendt ingeniør Aleksander Obolenskij (formand for SDPR i 1994-1995) ved valget af formanden for parlamentet sig selv som modkandidat til Gorbatjov. Han sagde:"Jeg vil gerne skabe præcedens for afholdelse af egentlige valg.... Det forlanger mine vælgere".[7] Han fik lov til et forelægge sit program bl.a. til fordel for overførelse af mere magt fra SUKP til de lokale råd (sovjetterne). Selvom Obolenskij alligevel ikke blev anerkendt som opstillingsberettiget var det en begivenhed at 689 ud af ialt 2249 delegerede stemte for at give ham lov til at stille op.[8]

Valgkampen inspirerede en gruppe deltagere af Moskvaklubben Demokratisk perestrojka til sammen med meningsfæller fra en række byer at forberede stiftelsen af et alsovjetisk socialdemokratisk forbund. Det skete i januar 1990 i Tallin med deltagelse af 130 delegerede fra 70 klubber. Rumjantsev blev indvalgt i et tremands formandsskab og opstillede kort tid efter ved valget til Ruslands parlament. Efter en aktiv valgkamp mod 6 andre kandidater i en af Moskvas valgkredse blev han i marts 1990 parlamentsmedlem. Han blev som kendt socialdemokrat respekteret og blev fra juni 1990 sekretær for den parlamentariske Forfatningskomission.

Stiftelsen af Ruslands socialdemokratiske parti (SDPR) fandt sted 4. maj 1990 på et af Moskvas kommuners rådhus med 238 deltagere fra 104 lokalafdelinger i 92 byer. Denne kongres var præget af glasnost-euforien. I modsætning til Tallin-kongressen der var positiv for samarbejde med kritiske kommunister, var Moskva-kongressen konsekvent imod nogen som helst kontakter til kommunister. Kongressen forløb særdeles kaotisk, men vedtog dog en principerklæring der var præget af socialliberale formuleringer. Selvom kongressen mindedes de henrettede arbejdere fra Novotjerkask-massakren i 1962 var det mere et nålestik mod sovjetmagten, end udtryk for erkendelse af arbejderklassens rolle i samfundsudviklingen. De sovjetiske fagforeninger blev på linje med KGB og SUKP betragtet som fjender. Styrkeforholdet i det daværende Rusland blev beskrevet overfladisk med fraser som "folket imod nomenklaturaen", "demokrater mod kommunister" og "Jeltsin mod Gorbatjov".

Men hverken debatklubberne eller SDPR havde tilknytning til den arbejderbevægelse der var ved at opstå i kølvandet på omfattende strejker i 1989 især i kulmineindustrien. Mulighederne for socialdemokraterne at nå bredere ud opstod ved stiftelsen i oktober 1990 af den paraplyorganisation Demokratisk Rusland, (DR) som SDPR var medstifter af. Den omfattede over 30 partier og bevægelser, som kom til at virke som bagland for Jeltsin. Men den var præget af maksimalisme, fokusering på Jeltsins karismatiske lederskikkelse og fremmede en total negativisme overfor alle forhold i det sovjetiske samfund. Selvom SDPR var et af de få strukturerede partier havde det intet koncept eller identitet, der adskildte sig fra de øvrige DR-deltagere, som først og fremmest var præget af en antikommunistisk enighed. Dog blev der skabt kontakter mellem SDPR og et nystiftet Republikansk parti med henblik på sammenslutning af de to partier. Deres ideologiske opfattelse fremgår af en fællesudtalelse fra februar 1991, hvori de (før Ruslands selvstændighedserklæring) opfordrede Ruslands daværende regering til at overføre industrivirksomheder fra sovjetisk til

«Только тот свободен, кто дает свободу другим». (Владимир СОЛОВЬЕВ)

СФЕРА

5-й общероссийский выпуск 1993

Российская социал-демократическая газета

Как правительство закон забыло

Недавно Конституционный суд Российской Федерации рассмотрел ходатайство Московского общества защиты интересов вкладчиков и держателей ценных бумаг, поддержанное народным депутатом Владимиром Мукусевым, о соответствии действующей Конституции Закона Российской Федерации «Об индексации», принятого 24 октября 1991 года, Постановления о введении Закона в действие и Постановления IX съезда народных депутатов о компенсации вкладов. Заявители также просили суд признать противоречащими Конституции действия правительства и Верховного Совета России в части неисполнения указанного закона.

Наш специальный корреспондент взял по этому поводу интервью у председателя подкомиссии по занятости и индексации доходов населения Комиссии Верховного Совета по социальной политике, народного депутата России Александра Уткина, являющегося членом оргбюро фракции СДПР «Объединенные социал-демократы».

ЧИТАЙТЕ В НОМЕРЕ:

V СЪЕЗД СДПР: ПАДЕНИЕ ВПРАВО? — ДА. ДА. НЕТ. ДА

«ОБЪЕДИНЕННЫЕ СОЦИАЛ-ДЕМОКРАТЫ». ВНЕ ОФИЦИОЗА ВНУТРИ ПАРТИИ

БОЖЕСТВЕННЫЕ ПРОФСОЮЗЫ.

SDPRs avis Sfer a.

russisk nationalejendom. De var desuden enige om, at en forestående privatisering skulle tage form at uddeling af personlige cheks til sovjetborgerne - "så alle kan få deres andel af nationalformuen".[9] Denne populistiske argumentation som ikke havde reel dækning (hvilket Jegor Gajdars senere privatisering viste) skabte myter om befolkningens umiddelbare nytte af privatiseringen og var medvirkende til en samfundskonfrontation.

Oppositionen i SUKP

SUKPs medlemsmasse på knap 18 mio. var ret uensartet. Selvom de menige medlemmer hovedsaglig var præget af træghed og inerti, var der i starten behersket optimisme forbundet med perestrojka. Den nye politiske atmosfære i Sovjet førte fra omkring 1988 til dannelse af partidebatklubber med henblik på at fremme demokratiseringen af SUKP indefra. I Moskva forenede flere af disse klubber sig omkring Moskvas partiklub (MPK), som dog snart blev splittet i en socialdemokratisk, en venstrekommunistisk og en moderat socialistisk gruppe. At denne splittelse kom på et så tidligt tidspunkt vurderer en af MPKs ledere Vladimir Lysenko som "en forhindring for demokratiske kommunisters fortsatte indflydelse i partiet".[10]

Repræsentanter fra SUKPs kritiske partiklubber fik plads i den officielle delegation fra Moskva til Folkekongressen" og deltog d. 27 maj 1990 i oprettelsen af en Interregional gruppe af deputerede (MDG) til koordinering af udarbejdelsen af en række moderate alternative reformforslag vedr. retsvæsen, økonomi, landbrug, socialpolitik og forsvar.[12] Efter Folkekongressen blev der i januar 1990 dannet et net af kritiske partiklubber - SUKPs demokratiske platform - med kontakter i 102 byer, som i "Et brev til alle partikammerater" krævede ekstraordinær partikongres for at afdække årsagen til partiets krise og for at overdrage magten fra partiet til sovjetterne. Man gik ind for flerpartisystem og ville omdanne SUKP til et parlamentarisk parti.

I begyndelsen ignorerede SUKPs ledelse de lokale Demokratiske platformgruppers bekymring over at den reformproces som var startet af partiledelsen nu var truet af stalinister. Pravda fandt det dog givtigt at offentliggøre den Demokratiske platforms programerklæring i fuld ordlyd.[13] Det anslås at over 100.000 partimedlemmer var tilhængere af Demokratisk platform hvoraf 60% havde over 10 års partianciennitet. Partioppositionen udsendte 4 numre af sin egen avis i op til 100.000 ekspl. og mødte i følge V. Lysenko "forståelse både hos forlag, trykkeri og hos statscensuren".[14]

Næsten samtidig med stiftelsen af SDPR

blev Moskvas Demokratiske platform i maj 1990 stiftet. Trods krav om udmeldelse af SUKP besluttede flertallet dog at afvendte den forestående SUKP kongres`s udfald. Ved denne kongres fik oppositionen kun tildelt 2 % af alle pladser, hvilket var udtryk for unfair behandling.[15] Dog blev den tidligere systemkritiker, historikeren Roy Medvedjev samt tre repræsentanter fra Marxistisk platform indvalgt i SUKPs centralkomite. Efter at Jeltsin i juli 1990 forlod SUKP, erklærede 24 delegerede at de med udgangspunkt i Demokratisk platform ville stifte et nyt parlamentarisk parti, men undlod dog at forlade partiet straks. De forlangte indførelse af et parlamentarisk flerpartisystem og retsstat, samt at få del i partiets faste ejendom. I oktober stiftede denne gruppe omkring Vladimir Lysenko det føromtalte Ruslands republikanske parti som blev kollektiv medlem af DR-bevægelsen. Overvejelserne om at det skulle forenes med SDPR blev dog aldrig realiseret.[16] I 1993 indgik republikanerne i Grigorij Javlinskijs liberale valgblok Jabloko.

Imens denne første bølge af udbrydere fra SUKP placerede sig i det politiske univers' liberale niche, forblev flere aktivister fra Demokratisk platform tilbage i SUKP. Deres talsmand - Moskva- historikeren Vasilij Lipitskij indgik siden maj 1991 i et tæt samarbejde med Afganistan-helten, oberst Aleksander Rutskoj. Efter at stalinisterne stiftede Ruslands kommunistiske parti og forsøgte at forhindre Jeltsins fremmarch, oprettede kredsen omkring Rutskoj fraktionen Kommunister for demokrati, der støttede Jeltsin, som præsidentkandidat. Denne nye fraktion fandt, at SUKP udgjorde mere end blot en ortodoks marxistisk arv, sådan som politiske modstandere bebrejdede dem for, derfor agtede man at arbejde for partiets reorganisering med respekt for partilove og program.

Forud for præsidentvalget 12.juni 1991 begik Jeltsin en taktisk genistreg ved at udpege kommunisten Rutskoj til sin vicepræsidentkandidat.[17] Dermed formåede han at vinde opbakning fra militæret og fra en del af SUKPs reformtilhængere. 2. august 1991 omdannede Ruslands nyvalgte vicepræsident Rutskoj sin fraktion til Ruslands kommunisters demokratiske parti og indenfor de næste to uger blev først Rutskoj og Lipitskij ekskluderet af SUKP og dernæst fandt det mislykkede militærkup sted den 19. august.

Dobbeltmagt 1991-1993.

Ruslands socialdemokrater

Lige som kommunisterne var også den liberaldemokratiske opposition (inkl. SDPR) uforberedt på det systemskifte, der startede med kup-forsøget i august 1991.

Siden august 1991 blev Jeltsin af sine rådgivere opmuntret til at etablere et stærk præsidentstyre, påbegynde privatisering og indføre berufsverbot overfor kommunisterne. SDPR var blandt de organisationer der havde peget på Jeltsin som præsidentkandidat. Han havde til gengæld lovet SDPR posterne som arbejdsminister og vicearbejdsminister. På SDPRs anbefaling blev den partiløse arbejdsmarkedsforsker Aleksander Shokhin minister og en af SDPRs ledere den 37-årige Pavel Kudjukin blev vicearbejdsminister.[18] Da Oleg Rumjantsevs forfatningskomission i 1992 forelagde Jeltsin et forslag til en parlamentarisk republik med begrænset præsidentmagt, brød Jeltsin med dette udvalg og fik sine egne eksperter til at udarbejde et nyt. Denne uenighed var medvirkende til den konfrontation mellem præsident og parlament som prægede Rusland indtil efteråret 1993. Men allerede Jeltsins forsøg i december 1992 på at gøre de udvidede rettigheder han i 1991 for en kort periode havde fået af parlamentet - vedvarende, skabte kold luft mellem SDPRs ledelse og Jeltsin. Selvom SDPRs medlemstal siden stiftelsen i 1990 var faldet fra 5.000 til 2.600 spillede det endnu en rolle i det politiske liv og var blandt de fem partier præsident Jeltsin indgik en samarbejdsaftale med. Dog blev det ikke disse partier, men Jeltsins nærmeste medarbejdere der formulerede nationens politik.

Den i januar 1992 påbegyndte privatisering og indefrysning af befolkningens opsparede midler vakte uro i SDPR og senere på året trak partiet sig ud af DR-bevægelsen i protest mod

Udviklingen blandt Ruslands socialister og socialdemokrater

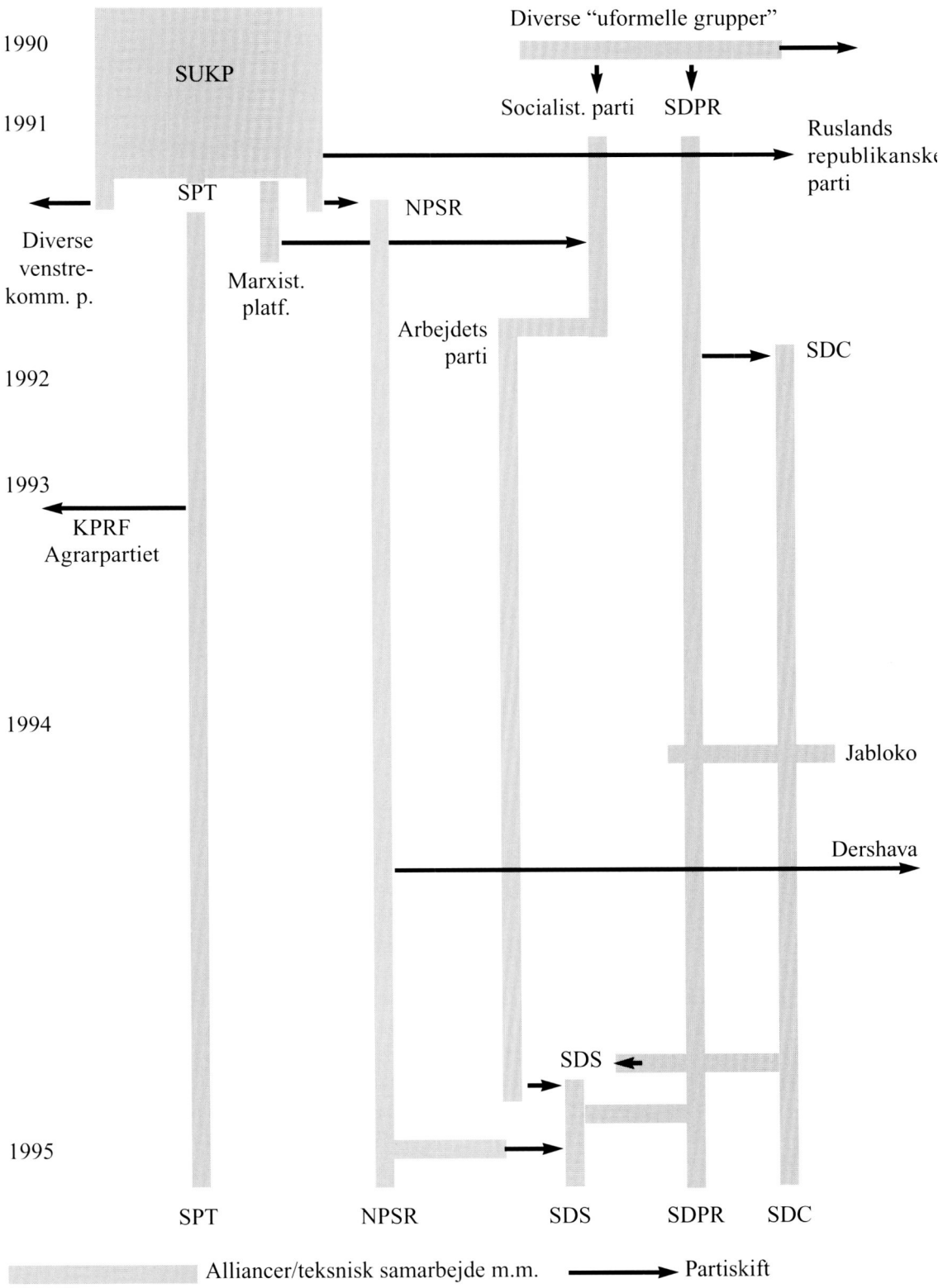

dennes ukritiske støtte til regeringen. Men da SDPRs ledelse forblev loyal overfor Jeltsin lykkedes det internt i partiet efter flere forsøg og som en reaktion på oprettelsen i 1990 af en liberal fraktion - at stifte en venstreopposition. Dens ledende figur var økonomen Galina Rakitskaja, der markerede sig som kompromisløs antikommunist. Fraktionen gjorde en indsats til fordel for en mere klar socialdemokratisk profil og for især at knytte kontakter til de alternative fagforeninger.

Erfaringer fra socialt græsrodsarbejde (forbrugerbevægelse, miljøbevægelse m.m.) befordrede en debat i SDPR om at give det et hvad man kaldte et "labour-image", byggende på ideen om social repræsentation af lønarbejdet og af det frie erhvervslivs interesser. Samtidig blev de første kontakter knyttet til de nye partier, ex-kommunisterne i 1991 havde stiftet. Dog var det ikke lige let for tidligere systemkritikere at få sig til at samarbejde med ex-kommunister. Ofte hørtes i SDPR advarsler mod "nogen som helst tilnærmelse til de rødbrune som blot ønsker revanche" samt opfordringer om at starte et retsopgør mod det forbudte SUKP[19]

Ved SDPRs 4.kongres (maj 1992) blev Oleg Rumjantsev foreslået til posten som partiformand, men trak sig dog til fordel for professor Boris Orlov (Rumjantsev blev næstformand). Men allerede i september 1992 fik Orlov afsat Rumjantsev på grund af deres uenighed om Ruslands fremtidige statsstruktur og udenrigspolitik. 1 december 1992 blev Rumjantsev fjernet fra partiledelsen fordi han efter striden med Orlov stiftede et Socialdemokratisk centrum (SDC) for socialt orienterede tilhængere af en stærk centralmagt. Efter Rumjantsevs kritik af regeringens planer om at overdrage en del af Kurilerne til Japan og af dens provestlige linje i forhold til Jugoslavien, hvor Rusland efter hans mening svigtede "vore serbiske brødre", afbrød han al samarbejde med Jeltsin.[20] For at styrke et moderat kritisk modspil til Jeltsin-regimet tilsluttede SDC sig kollektivt den centristiske Borgerunion.

I SDPR forblev holdningen til regimet uafklaret. Partiledelsen accepterede i februar 1993 Pavel Kudjukins ønske om at træde tilbage som viceminister i protest mod regeringens asociale politik, men støttede såvel Jeltsins forsøg i marts 1993 på at indføre præsidentstyre, som hans opfordring forud for folkeafstemningen i april 1993 om at forhindre et mistillidsvotum til ham og regeringens politik. Ca. 1/3 af SDPRs medlemmer fulgte partiets venstrefløj, der vurderede folkeafstemningen som et valg mellem "mellem pest og kolera".[21] En række lokale afdelinger var dog utilfredse med disse kritikeres "eftergivenhed overfor kommunister og fascister", som det hed i en udtalelse, og ved 5.partikongres i maj 1993 valgtes en ny, liberalorienteret ledelse med Anatolij Golov som formand. I følge Pravda udgjorde den kritiske tredjedel af partiet dog netop "de ægte socialdemokrater og de eneste i partiet, der er engageret i lokale græsrodsinitiativer og arbejdspladsråd".[22] Som et modtræk til den nye ledelse samledes venstrefløjen og centrumsfolkene i en fraktion for "Forenede socialdemokrater"(OSD).

Den nye partiledelse støttede Jeltsins forfatningsstridige Dekret N 1400 og ophævelse af parlamentet i september 1993. Trods partiledelsens beslutning om selvstændig partiopstilling ved valget til Dumaen i december 1993 lod Golov sig opstille personligt på den liberale Jabloko-liste og blev valgt. Derimod fordømte såvel Rumjantsevs SDC, som OSD Jeltsins statskup i september 1993. I modsætning til pressens gængse beskrivelse af situationen, var ikke kun kommunister og nazister tilbage i "Det Hvide hus" da Jeltsins kampvogne beskød det. Blandt de over 100 parlamentsmedlemmer der blev tilbage var kristlige demokrater, Oleg Rumjantsev (SDC), Aleksander Utkin (SDPR) o.a. som betragtede parlamentet som symbol for en gryende retsstat. Både Utkin og Rumjantev var blandt de mange der efter stormen på parlamentet blev mishandlet af de Jeltsin-tro militsstyrker.

Efter SUKP

Militærkuppet i august 1991 og forbudet mod det SUKP der havde været samfundets ryggrad - medførte en splittelse blandt partimed-

lemmerne. De fleste gik ud af politik, andre formulerede sig enten i venstrekommunistisk eller i socialdemokratisk retning. De sidstnævnte var delt mellem Rutskojs parti og et nystiftet Socialistisk arbejderparti (SPT).

Rutskojs parti tog i oktober 1991 navneforandring til Det frie Ruslands folkeparti (NPSR) og som udtryk for loyalitet overfor Jeltsin indgik det - sammen med SDPR og tre andre partier en samarbejdsaftale med præsidenten. Den forpligtede Jeltsin til at rådføre sig med dem og de lovede at være loyale overfor hans politik. Hermed formodede regimet at der var skabt rygdækning for den økonomiske chokkur regeringen påbegyndte kort tid efter. Men dens sociale slagsside og det, at partierne alligevel ikke var blevet taget med på råd, førte til at samarbejdspartierne i løbet af 1992 begyndte at reagere. NPSR indgik et samarbejde med Borgerunion som forsøg på at udvikle et centristisk alternativ til privatiseringen. Dette samarbejde byggede dog ikke på lokalt græsrodsarbejde og kom ikke til at præge det politiske liv. Og året senere blev det desuden hæmmet af politiske og personlige uenigheder i NPSR mellem Rutskojs nationalpatriotiske linje og Vasilij Lipitskijs socialdemokratiske fløj.

En anden gruppe ex-kommunister, hvoraf flere havde deltaget i udarbejdelsen af et officielt udkast til nyt SUKP-program, engagerede sig straks efter augustkuppet 1991 til fordel for et forsvar af menneskerettighederne. Blandt dem var den tdl. systemkritiker Roy Medvedjev, der i 1990 var blevet indvalgt i SUKPs centralkomite. Han blev nu medstifter af SPT, der - uden demokratisk centralisme og andre dele af Lenins partiteori - satsede på at videreføre marxismens humanistiske grundlag. SPT påtog sig opgaven at forberede forsvaret af Ruslands kommunistiske parti (KPRF) ved en forestående retsag. Det lykkedes med held. Efter legaliseringen af KPRF i november 1992 fik det en omfattende medlemstilgang fra de fleste af SPTs 70.000 medlemmer. SPT besluttede dog at fortsætte for at bidrage til en fornyelse af socialistisk tænkning og fordi man ikke kunne acceptere KPRFs nationalpatriotiske holdninger.[23]

Ud fra positive erfaringer i Petersborg tog SPT initiativ til at skabe et samarbejdsforum for venstrefløjen i SDPR, NPSR samt en række venstresocialistiske grupper. De dannede i november 1992 De demokratiske venstrekræfters kongres (KDLS), hvorved man for første gang fik samlet tidligere "uformelle" grupper og ex-SUKP medlemmer. KDLS reagerede på de væsentligste politiske begivenheder i løbet af 1993 med fællesudtalelser. Planerne om samlet opstilling af socialister og socialdemokrater til valget i 1993 blev dog ikke realiseret. Imens SDPR var splittet i holdningen til Jeltsin-regimet, var NPSR efter Jeltsins statskup blevet forbudt. Og eftersom SPT var eneste opstillingsberettigede deltager af KDLS, valgte de øvrige deltagere i stedet for at stille op på SPTs liste, at gå ud af samarbejdet. SPT gik - ud fra nødvendigheden af at løse konkrete økonomiske og sociale opgaver - i valgforbund med Ruslands forbund for virksomhedsledere (FTP) og med en moderat patriotisk bevægelse (KRO) der varetager de russiske mindretals interesser.[24] På den måde mislykkedes en oplagt chance til at skabe et stærkt socialistisk kraftfelt i russisk politik.

Jeltsins autoritære regime (1993-1995)

Hverken indførelsen af en stærk præsidentmagt eller den nye forfatning skabte stabilitet i samfundet. Af samme grund var Jeltsins initiativ i april 1994 til en Pagt om social fred på forhånd dømt til blot at blive et elitært paradenummer, som en række fagforbund, SDPR, SPT samt NPSR undlod at undertegne. De påpegede, at Jeltsin i 1992 havde afvist et tilsvarende initiativ fra KDLS og som kunne have haft stabiliserende effekt.

Overfor den voksende utilfredshed med præsidenten og med privatiseringens resultater havde hverken kommunisterne elller de reformistiske centrum-venstre kræfter dog noget overbevisende modspil. SDPR satsede under Golovs ledelse på samarbejde med den liberale Jabloko-blok, dog næsten udelukkende på parlamentarisk niveau, da ingen af par-

M. Gorbatjov taler som gæst ved den stiftende kongres for Socialdemokratisk forbund. Moskva, 30. oktober 1994.

terne havde noget lokalt græsrodsarbejde, der kunne måle sig med OSD`s initiativer i Perm, Saratov, Krasnojarsk, Petersborg og Nishnij Novgorod.

SPT der med sine 49 regionale afdelinger og avisen Levaja gazeta nok havde et organisationsret, formåede heller ikke at igangsætte noget vedvarende græsrodsarbejde. I stedet arbejdede dets repræsentanter i en række lokalråd og desuden udviklede SPT økonomiske kriseprogrammer, som i løbet af 1994 blev anvendt i samarbejdet med FTP og KRO-forbundet. Samtidig fandt SPTs ledelse ikke at den samlingsproces, der foregik blandt socialdemokraterne, var tilstrækkelig attraktiv. Symptomatisk for splittelsen på den russiske venstrefløj fandt der den 30. oktober 1994 samtidig og på samme Moskva-hotel Izmajlovo to forskellige arrangementer sted.

I den ene sal afholdte SPT sin økonomiske landskonference med deltagelse fra FTPs ledelse og i den anden samledes repræsentanter fra SDPR, fra Lipitskijs fløj i NPSR og andre socialreformistiske partier samt partiet De Grønne og stiftede paraplyorganisationen Socialdemokratisk forbund (SDS). I SDS' stiftende kongres deltog både lokale afdelinger fra 71 ud af Ruslands 89 regioner og prominente gæster som ex-præsident M. Gorbatjov, formanden for FNPR Mihail Shmakov o.a. Men selvom der faktisk i befolkningen findes en forståelse og et ønske om et centrum-venstre alternativ til det etablerede regime, hvilket bekræftes af meningsmålinger fra maj-juli 1995,[25] så fik SDS initiativet ikke den forventede opbakning. Det skyldes interne stridigheder i SDPR og i NPSR, fraværet af karismatiske personligheder i denne lejr og dels at Jeltsin-regimets politiske krise medførte at flere af hans støtter begyndte at markere sig selvstændigt og ved at stifte nye partier. Nogle af dem bliver betegnet som "socialdemokratiske", selvom de i realiteten tilhører den liberalistiske politiske niche. Et typisk eksempel på disse liberale socialdemokratiske partier er det Parti for et socialt demokrati (PSD), som SUKPs ideolog og senere rådgiver for Jeltsin, Aleksander Jakovlev stiftede i 1995. Med in-

spiration i en analyse som Andrej Isajev har gennemført[26] kan her skematisk sammenlignes tre hovedpunkter hvor SDS og PSD adskilder sig fra hinanden, (se skitse)

Håbet blandt OSDs tilhængere[27] om at FNPRs ledelse efter parlamentsvalget i 1993 ville markere sig politisk så i en overgang til at blive virkeliggjort og kunne medvirke til styrkelsen af en socialdemokratisk labourblok. Ved landsomfattende faglige aktionsdage i 1994 og 1995 formulerede FNPR politiske krav mod regeringen på linje med SPT og SDS.[28] Men da en række FNPR-forbund i 1995 begyndte at markere deres egne interesser, viste det sig, at FNPR- ledelsen ikke havde baglandet i orden. En rundspørge blandt faglige tillidsfolk i Moskva viste ligeledes, at et samarbejde med SDS ikke svarede til deres ønske. De pegede oftere på Ruslands kvinder (22%), KPRF (17%), Jabloko (21%), Agrarpartiet (11%) og Ruslands demokratiske valg (11%). Hver tredje adspugte tillidsmand pegede altså på en af de liberale valgblokke som samarbejdspartner! Kun 3% pegede på SDS, SPT eller SDPR.[29]

På SDPRs kongres i september 1995 trak Anatolij Golov sig tilbage som partiformand, og erklærede samtidig at han atter ville stille op på Jablokos liste til valget. Kongressen bekræftede partiets forsatte deltagelse i SDS. Efter FNPRs afslag mht. samarbejde valgte SDS - som mindste onde - at indgå et valgsamarbejde med Gavriil Popov's Bevægelse for demokratiske reformer (DDR) og Socialdemokratisk ungdomsforbund. Forud for valget til statsdumaen i december 1995 var der dog ingen der regnede med at dette valgforbund ville komme over 5% spærregrænsen. Hvilket også holdt stik.[30] Derimod var det en sensation at Agrarpartiet, Ruslands kvinder og KRO-for-

Skitse af uoverenstemmelser mellem SDS og PSD

Holdning til	SDS	PSD
- den økonomiske strategi:	Der bør udvikles en socialt orienteret markedsøkonomi med statsregulering - ellers vil Rusland blive en mafiastyret bananrepublik.	Resterne af planøkonomi skal ophæves. Først derefter kan liberalisering af økonomien finde sted. Når der så er skabt en solid økonomisk basis kan der ske en omfordeling fra de rige til de fattige.
- til regimet	Jeltsin har indført et autoritært styre, hvor rester af SUKP-nomenklaturen samarbejder med kriminelle kapitalkræfter. Demokratiet har ikke sejret.	Rusland har indført et svagt, men demokratisk styre, der skal støttes.
- til fagbevægelsen	Socialdemokrater kan kun opnå politisk gennembrud i Rusland i samarbejde med alle dele af fagbevægelsen -såvel FNPR-forbund, som de alternative. FNPR bør fortsat reformeres.	At skulle samarbejde med fagforeninger bygger på en forældet opfattelse. Dog skal de alternative fagforeningers kamp mod de kommunistiske fagforbund støttes.

bundet (hvori SPT deltog), der alle ligeledes kan betragtes som centrum-venstrepartier, heller ikke have succes med partilistevalg (dog opnåede de mandater i enkeltmandskredse).

Socialdemokratiske perspektiver

Overordnet afhænger denne niche/strømnings fremtid af den samfundsmæssige kontekst. Det nuværende overgangssamfund med et autoritært præsidentstyre, social polarisering og svækket retssikkerhed giver dog kun svage objektive muligheder for en konsensussøgende socialdemokratisme. Men meget afhænger ligeledes af aktørernes eget forhold til alliancer, samt af deres *sociale basis* og *ideologi.*

Forholdet til den *sociale basis* har i omtalte periode båret præg af at de erklærede socialdemokrater lod sig rive med af opbruddet mod det sovjetiske system uden at have noget bud på hvilke samfundskræfter der måtte præge en samfundsmodernisering. Frem for at fungere som massebaserede partier fik den socialdemokratiske strømning præg af intellektuelle gruppers søgen efter en ideologisk nyorientering. De forventede at en ny driftig middelklasse ville bane vej for moderniseringen. Men den russiske virkelighed kom ikke umiddelbart til at svare til disse kredses ønsker. De mellemlag der i Sovjetunionen havde spillet en stabiliserende rolle blev i løbet af privatiseringen marginaliseret. Den nye, men snævre middelklasse fik et negativt ry fordi deres sociale opstigning mere skyldtes spekulation og kriminalitet end ærlig arbejdsindsats. I lyset heraf slog bl.a. SDPR`s Saratov afdeling i den interne partidebat til lyd for at den pågående moderniserings sociale slagside ikke kan forsvares af socialdemokrater. Man opfordrede sit parti til at vende sig imod den måde privatiseringen blev gennemført på og at omorientere sig for at formidle arbejderklassen" og mindre erhvervsdrivendes interesser.[31] Denne holdning - som senere slog igennem i OSD og SDS - opnåede ikke entydig forståelse i SDPR.

Samtidig må det påpeges, at Ruslands arbejderklasse hverken er politisk engageret eller særlig socialdemokratisk orienteret. Eneste struktur man i fællesskab havde tilknytning til var de statskorporative fagforeninger, som i det sovjetiske "hele folkets samfund" undlod at fremme en egentlig arbejdersubkultur. I det nye Rusland fremstod såvel fagbevægelsen som arbejderklassen splittet og er stadig præget af politisk rådvildhed.[32] Som følge af den omfattende formueomfordeling og de klassestrukturelle forandringer[33] er den enkelte lønarbejder grebet af en til tider desperat stræben efter overlevelse. Den "sociale degradering" har i følge Galina Rakitskaja fremmet nye, negative adfærdstræk: "De er blevet angste for at miste jobbet, hvilket lammer en solidarisk modstand overfor chokreformerne og tvinger arbejderne til at ignorere eklatante brud på arbejdslovgivningen..."[34] Det overståede duma-valg var derfor (ligesom valget i 1993) ikke overraskende domineret af lav class voting og øget issue voting.

Det andet for nye politiske formationer vigtige forhold er *ideologien.* Den spiller en særlig rolle i Ruslands politiske kultur, der i langt større grad end "Vestens" er præget af irrationalisme. Der er et stærkt behov for et samfundsprojekt og for afklaring af ens sociale og nationale identitet.

Socialismens krise gjorde det muligt for liberalisme og nationalisme at overtage det ideologiske hegemoni i Rusland, men ingen af de nye politiske aktører var i stand til troværdigt at fortolke nutiden eller præsentere en realistisk strategi. Det kan både ses som udtryk for at de begge kun har svage rødder i russisk politisk kultur og for at de begge substantielt er i strid med moderniseringens hensigter. Omvendt forholder det sig med den oplysnings- og fremskridtsfilosofi, som er en del af den socialistiske tradition. Og fremskridt bygger på traditioner, inkl. traditioner for solidaritet og social befrielse, som de bl.a. kendes fra europæisk historie siden 1789.

Imens SDPR strides med PSD o.a. om eneretten til at betegne sig som "sociale demokrater", trådte SDS frem som "labourister". SPTs artikulering tager derimod udgangspunkt i socialismen som ideologi. Selvom SDS og STP har forskellig genese og repræsenterer to forskellige idepolitiske subkulturer, er der sam-

menfald mellem deres basale værdier som tilhører den her omtalte socialistiske tradition.[35] Som grundværdier fremhæver de retfærdighed, demokrati, frihed, solidaritet og lighed. Dog står især ligheds-/ retfærdighedsidealet sammen med solidaritet og internationalisme i fokus hos SPT som igen distancerer sig fra den kommunistiske traditions fremtidsvision og opfattelse af klassemodsætninger.

Den spontane liberalistiske romantik og antikommunisme som bl.a. prægede SDPR i 1990-92, medførte at selv basale begreber fra Socialistisk Internationales dokumenter om demokratisk socialisme samt ideer om social repræsentation af lønarbejdet blev afvist. At det liberalistiske islæt var/er tydeligere i SDPR's program end hos mange vesteuropæiske socialdemokratier blev iagttaget i 1991 af vesttyske forskere. [36]

Det var ellers nærmest SDPRs stifteres håb at bygge et nyt Rusland op efter vestlige socialdemokratiske modeller.[37] En sådan ahistorisk tilgang tager såvel SPT, som SDS afstand fra. De erkender at den egalitære tanke både er vigtig for at afklare politiske formationers placering i almindelighed og at den har en central placering i russisk politisk kultur tradition i særdeleshed, uden at lighed af den grund betragtes som nogen absolut størrelse. De fokuserer bl.a. på folkelighed som igen bygger dels på sobornost (beredskab til at ofre egne interesser til gavn for det der er fælles) og dels på obsjina-traditionen (landsbyfællesskabets særlige form for lokalt selvstyre som alternativ til korrupt etatisme). Den socialisme- og demokratiopfattelse som SDS og SPT forholder sig til er historisk set knyttet til håbet om at udvikle en samfundskorporatisme, som ophæver dyrkelsen af den stærke centralmagt. De peger på betydningen af lokalt selvstyre og udvider demokratiopfattelsen til den økonomiske sfære med udgangspunkt i erfaringer for fælleseje, arbejdspladsråd og selvforvaltning. Endelig erkender man behovet for at give socialdemokratismen en miljødimension - et forhold der var medvirkende til at det russiske parti De Grønne i 1994 tilsluttede sig SDS-initiativet.

Den moderne russiske socialdemokratismes forhistorie omfatter en særdeles kort periode. Alligevel har denne politiske subkultur et grundlag der adskiller sig både fra SUKPs statssocialisme og fra nyliberalismen. Indenfor dens rammer træder en syntese mellem klassiske venstrefløjsværdier og russiske kulturtraditioner frem (hvilket kan minde om det historiske skisma mellem de socialrevolutionære og mensjevikkerne). En sådan synteses optimale fremtidsudsigter er forbundet med et levende civilsamfund, som der dog ikke er basis for under det nuværende autoritære regime.

Noter

1. Nezavisimaja gazeta, 16. december 1995
2. Ekonomitjeskije i sotsialnyje peremeny. Inform, bulletin, 1995, N 4, s. 4-6
3. Pravda, 27.april 1991
4. Se forkortelser på side 33
5. Anatolij Tjernjajev. Sovremennaja sotsialdemokratija i borba za jedinstvo rabotjego dvishenija. Moskva, 1964.
6. Se Andrej Sakharovs tale ved åbningen af Folkekongressen 25.maj. Pervyj sjezd narodnykh deputatov SSSR. Bd. 1. Moskva, 1989, p.9
7. Pervyj sjezd, s.96-97.
8. Pervyij sjezd, s. 100
9. Rezoljutsija o privatizatsii gossobsvennosti. 3. februar 1991, s. 1.
10. Svobodnaja mysl, 1995, N 5, s. 67.
11. Pervyj sjezd, s. 225.
12. Se Oppositionspolitik i Sovjetunionen. Udenrigspolitisk selskab, Juli 1990.
13. Pravda, 3. marts 1990
14. Svobodnaja mys 1995, N 5, s.70
15. En undersøgelse gennemført af partiskolen i april viste, at 40% partimedlemmer støttede DP, 24% - SUKPs officielle platform, 3% - den bolshevikkiske og 33 % havde ikke taget stilling.
16. Se L.Poulsen-Hansen. Politiske partier og bevægelser i Sovjetunionen. Appendiks. SNU, 1991, s. 190.
17. Boris Jeltsin. Præsidentens Rusland. Børsen bøger, 1994, s. 41-42.
18. Trud, 17. februar 1993
19. Sbornik materialov konferentsii po partstroitelstvu. Volgograd 1992, s. 15-16, 87, 91
20. Segodnja, 28. maj 1993
21. Novaja sotsial demokratija, april 1993 N 2, s. 1
22. Pravda, 21. maj 1993

23. Se Aksel Carlsen. En gryende opposition. DKP-bladet, oktober 1993, N 9
24. Dette forbunds stillerlister blev dog annuleret efter en af den nationale valgkomissions vilkårlige beslutninger. SPT vandt dog 2 mandater i enkeltmandskredse.
25. Se Ekonomitjeskije i sotsialnyje peremeny. Inform. bulletin, 1995, N 5, s. 14-15.
26. Andrej Isajev. U ikhnego brata - sotsialnogo demokrata... Rabotjaja tribuna, 20.januar 1995
27. I følge ugeavisen Solidarnost havde OSD i 1994 ca. 500 tilhængere ud af partiets ialt ca. 2000 medl. Jf. Solidarnost, 1994, N 3
28. I september 1995 vedtog SDS' sekretariat en hilsen til de fritstillede chauffører i Esbjerg og udtalte forbundets solidaritet med kampen mod privatisering og for ordnede arbejdsforhold.
29. Rabotjaja politika, 1995, N 2, s.38-39.
30. De foreløbige resultater viser, at valgforbundet Socialdemokraterne opnåede 0,13% stemmer
31. Sfera, oktober 1992, N 15, s.6.
32. Se A.V.Carlsen og A.Katsva. En ny fagbevægelse, SID, København 1992. A.V.Carlsen. Status over Ruslands arbejderbevægelse - Vindue mod øst, 1993, N 24. J. Milovidov. Ruslands fagforeninger og reformer- Vindue mod øst, 1994, N 29. A.Katsva og S.Patrusjev. Arbejdskonflikter og strejker i Rusland - Vindue mod øst, 1994, N 29.
33. I 1991 havde de 10% højstlønnede en gennemsnitsløn der var 4,5 gange højere end de 10% lavstlønnedes. I 1992 var for holdet hhv. 16:1 og i marts 1994 - 27:1. De samfundsstabiliserende mellemlag udgjorde i 1980'erne 65-70% af Ruslands befolkning og i 1994- 10-15% Se: Sotsialnaja i sotsialno- polititjeskaja situatsija v Rossii. 1SP RAN. Moskva, 1994, s.26, 28.
34. Rabotjaja politika, 1995, N 2, s. 13
35. Sotsialistitjeskaja partija trudjasjikhsja. Juli 1994. Materialy utreditelnogo sjezda. Rossijskij sotsial-demokratitjeskij sojuz. Moskva, oktober 1994.
36. Se E.Schneider og H. Timmerman i Aktuellen Analysen. Blost, Køln, 1991, N 36.
37. Se f.eks. SDPR-lederne Leonid Volkov i Kuranty, 28. september 1991 og Pavel Kujukin i Varianty, 1990, N 1.

Forkortelser

DDR - Ruslands demokratiske reformbevægelse
DR-bevægelsen - paraplyorganisationen "Demokratisk Rusland"
FNPR - Ruslands faglige landsorganisation
FTP - Vareproducenternes føderation
KDLS - Paraplyorganisationen "Demokratiske venstrekræfters kongres"
KPRF - Ruslands kommunistiske parti
KRO - valgforbundet "De russiske minoritetsamfunds kongres"
MDG - Interregionale gruppe af folkedeputerede i USSRs Folkekongres
MPK- Moskvas partiklubber (debatforum i SUKP)
NPSR - Det frie Ruslands folkeparti (siden 1994: "Det russiske socialdemokratiske folkeparti")
OSD Forenede socialdemokrater (fraktion i SDPR siden maj 1993)
PSD - Ruslands parti for et socialt demokrati
SDC - Socialdemokratisk centrum
SDPR Ruslands socialdemokratiske parti
SDS - Det russiske socialdemokratiske forbund
SPT - Socialistisk arbejderparti
SUKP - Sovjetunionens kommunistiske parti

Abstract

Carlsen, Aksel Vladimir: Die russischen Sozialdemokratie 1987 - 1995. Arbejderhistorie 1/1996, p. 21 -33

Die Herausbildung einer sozialdemokratischen Richtung im postsowjetischen Russland ist bisher nicht besonders augenfällig gewesen. Nichts desto trotz sind in diesen 5-6 Jahren Parteien und Bewegungen gegründet worden, die sich im Mitte-Links Spektrum des politischen Universums einordnen lassen. Ihre bisherige Geschichte ist geprägt von wechselnden externen Umständen und internen Auseinandersetzungen. Vereinigungsversuche und Spaltungen sind auf einander gefolgt. Verursacht ist dies teils von dem unvollendetem Regimewechsel, der geschwächten zivilen Gesellschaft und der Fragmentierung der grössten sozialen Schichten und teils von persönlichen Ambitionen. Auf Grund des begrenzten Rückhaltes dieser Parteien ist ihre Entwicklung von einer kontinuierlichen Suche nach Bündnispartnern verbunden mit einer Abklärung der eigenen Identität geprägt gewesen. Aber man kann jetzt von Verhältnissen ausgehen, die dazu beitragen können, dass diese Richtung eine stabile Grundlage findet.

Aksel Vladimir Carlsen, forskningsstipendiat.
Præstebakken 8, 7.tv,, 6700 Esbjerg, 40 82 12 92